

УДК 343.365

DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.94.3.7>

ІНСТИТУТ ПРИЧЕТНОСТІ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В ПРОЄКТІ НОВОГО КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Гнєтнєв М.К.,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького
ORCID: 0000-0003-3050-5328
e-mail: m.k.gnetnev@gmail.com

Дундукова Л.В.,
здобувач освіти другого (магістерського) рівня
факультету професійної освіти та лідерства
Національна академія Державної прикордонної служби України,
імені Б. Хмельницького
ORCID: 0009-0000-8962-2735
e-mail: tr_lucia@ukr.net

Гнєтнєв М.К., Дундукова Л.В. Інститут причетності до кримінального правопорушення в проєкті нового Кримінального кодексу України.

У статті проведено комплексний аналіз такого інституту Загальної частини кримінального права України, як причетність до кримінального правопорушення (причетність до злочину), в умовах масштабної рекодифікації кримінального законодавства України. Автори наголошують, що у чинному Кримінальному кодексі України цей інститут залишається «недооціненим додатком» співучасті, оскільки в законі відсутня його дефініція, а окремі норми (наприклад, частина шоста статті 27 та стаття 256 КК України) створюють термінологічні колізії, змішуючи причетність із пособництвом, як формою співучасті.

У дослідженні розкрито фундаментальні ознаки причетності до кримінального правопорушення: відсутність спільного умислу з виконавцем, темпоральний критерій (дії «ex post facto») та акцесорну (похідну) природу.

Особливу увагу приділено новелам проєкту Кримінального кодексу України, оприлюдненого станом на 22 лютого 2026 року. Наголошено на відсутності в цьому проєкті законодавчого врегулювання поняття «причетність до кримінального правопорушення». Проаналізовано трансформацію складу приховування злочину (стаття 8.2.4 проєкту), відповідальність за яке пропонується обмежити лише випадками приховування злочинів 5–9 ступенів тяжкості. Піддано аналізу специфіку регламентації легалізації (відмивання) активів та вирішення проблеми штучного об'єднання різних за природою діянь у чинній кримінально-правовій нормі щодо заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності.

За підсумками дослідження зроблено висновок, що запропонована в проєкті модель забезпечує термінологічну чистоту, справедливу диференціацію відповідальності та функціональну гнучкість майбутньої правозастосовчої практики, та, попри певну розпорошеність норм по різних книгах Спеціальної частини (що диктується об'єктом посягання), проєкт нового Кримінального кодексу України пропонує доволі логічну архітектуру окремих форм причетності, яка відповідає сучасним викликам і сучасному баченню реагування на ці виклики.

Ключові слова: кримінальне право, законотворчість, причетність до кримінального правопорушення, співучасть у кримінальному правопорушенні.

Gnetnev M.K., Dundukova L.V. The institution of involvement in a criminal offense within the draft new Criminal Code of Ukraine.

The article provides a comprehensive analysis of the institution of the General Part of the Criminal Law of Ukraine known as «involvement in a criminal offense» (involvement in a crime) within the

context of the large-scale recodification of Ukraine's criminal legislation. The authors emphasize that in the current Criminal Code of Ukraine, this institution remains an «underestimated appendage» of complicity, as the law lacks a formal definition, and specific norms (for instance, Part 6 of Article 27 and Article 256 of the CC of Ukraine) create terminological conflicts by conflating involvement with aiding and abetting as a form of complicity.

The study reveals the fundamental features of involvement in a criminal offense: the absence of common intent with the perpetrator, the temporal criterion (*ex post facto* actions), and its accessory (derivative) nature.

Special attention is paid to the innovations of the Draft Criminal Code of Ukraine, published as of February 22, 2026. The authors highlight the continued absence of a legislative definition for the concept of «involvement in a criminal offense» within this draft. The article analyzes the transformation of the elements of «concealment of a crime» (Article 8.2.4 of the draft), for which liability is proposed to be limited solely to cases involving the concealment of crimes of the 5th–9th degrees of severity. Furthermore, the study examines the specifics of regulating the legalization (laundering) of assets and addresses the problem of the artificial merging of nature-distinct acts in the current criminal law norm regarding the non-promised assistance to participants of criminal organizations and the concealment of their criminal activities.

The study concludes that the model proposed in the draft ensures terminological clarity, fair differentiation of liability, and functional flexibility for future law enforcement practice. Despite a certain fragmentation of norms across various books of the Special Part (dictated by the object of the offense), the draft of the new Criminal Code of Ukraine offers a highly logical architecture for individual forms of involvement that aligns with modern challenges and contemporary approaches to addressing them.

Key words: criminal law, legislative drafting, involvement in a criminal offense, complicity in a criminal offense.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку кримінального права України характеризується масштабною рекодифікацією, спрямованою на вибудовування принципово нової системи кримінального законодавства.

Одним із питань, які, на наш погляд, незаслужено обділені увагою як у доктрині, так і на практиці, залишається інститут причетності до кримінального правопорушення (колишній інститут причетності до злочину), який історично розвивався у доволі тісному, але й не менш суперечливому зв'язку з інститутом співучасті.

Незважаючи на поважний вік цього інституту в вітчизняному законодавстві та в вітчизняній науці, беручи до уваги розуміння його змістовного наповнення й розуміння його значення в системі кримінального права та в структурі чинного кримінального законодавства України, все ж таки маємо констатувати, що він залишається, якщо не «бідним родичем», то недооціненим додатком інституту співучасті.

Також маємо пам'ятати, що в чинному Кримінальному кодексі України відсутня правова норма, яка б дефініювала поняття «причетність». Натомість приписи частини шостої статті 27 КК України, які згадують одну з форм причетності до вчинення кримінального правопорушення – заздалегідь не обіцяне переховування, фактично суперечить назві цієї статті «Види співучасників», оскільки причетність за своєю юридичною природою не є співучастю через відсутність причинного та винного зв'язку з предикатним злочином.

Що ж стосується форм (видів) причетності, то законодавець розпорочив їх по різних статтях різних розділів Особливої частини чинного кримінального кодексу: стаття 198 (заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом), стаття 209 (легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом), стаття 396 (заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину). На додачу до вказаного, гострою залишається проблема статті 256 КК України, яка штучно об'єднує заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій (яке за своєю природою є пособництвом у вчиненні кримінального правопорушення) та заздалегідь не обіцяне укриття їх злочинної діяльності (яке є причетністю до кримінального правопорушення), створюючи колізії під час кваліфікації.

Також цікаво зрозуміти, чи додає ясності актуалізованому нами питанню проєкт нового Кримінального кодексу України, контрольний текст якого станом на 22 лютого 2026 року пропонує

нову структуру Загальної та Спеціальної частин. Важливо проаналізувати, як у проєкті вирішено проблему відмежування причетності від співучасті (останньому інституту Загальної частини присвячено розділ 2.7 проєкту), та чи вдалося законодавцю уникнути старих спірних моментів, зокрема при конструюванні складів злочинів проти правосуддя, таких як приховування злочину (стаття 8.2.4 проєкту) [3].

Гіркий історичний досвід, який мав наш народ, перебуваючи під комуністичною окупацією, свідчить, що змішування причетності та співучасті призводить до надмірної репресивності та порушення прав людини. Новий кодекс має забезпечити чітку диференціацію відповідальності залежно від характеру зв'язку особи з предикатним (основним) злочиним.

Метою дослідження визначаємо комплексний аналіз доктринальних основ щодо причетності до кримінального правопорушення, приписів чинного КК України, а також положень проєкту нового КК України щодо регламентації інституту причетності взагалі та його окремих форм зокрема; виявлення зрушень у порівнянні з чинним законодавством; оцінку того, чи забезпечує запропонована в проєкті нормативна модель інституту причетності (або ж нормативна конструкція окремих кримінально-правових норм) та подальшу єдність теоретичних підходів та ефективність правозастосовчої практики, а також прогнозування можливих тенденцій цього правозастосування в разі прийняття вказаного кодифікованого акту парламентом.

Стан опрацювання проблематики. Вивченню проблем причетності до кримінального правопорушення (причетності до злочину), а також її окремих форм у різний час приділяли увагу такі вчені, як Л.М. Абакіна-Пілявська [1], А.С. Беніцький [2, 3, 4, 5, 6], М.К. Гнетнев [7], Б.М. Дердюк [9], О.М. Смушак [10] та інші правники.

Виклад основного матеріалу. Така правова категорія, як причетність до кримінального правопорушення, належить, як ми зазначали вище, до найбільш дискусійних та складних конструкцій у кримінально-правовій доктрині. Її складність обумовлена генетичним зв'язком з інститутом співучасті, від якого причетність відокремилася в процесі еволюції права, набувши специфічної юридичної природи та автономного відокремленого значення.

У сучасній науковій літературі причетність визначається різними авторами по-різному, але, узагальнюючи їхні підходи, можна зазначити, що це – особлива форма суспільно небезпечної поведінки (дії чи бездіяльності), що має зовнішній зв'язок із вчиненим іншою особою основним (предикатним) кримінальним правопорушенням.

Головна диференційна ознака причетності полягає у відсутності ознак співучасті: діяння причетної особи не перебуває у необхідному причинному зв'язку з результатом предикатного злочину та не виступає умовою його реалізації. Причетність не полегшує виконання злочину «технічно», а лише створює умови для уникнення відповідальності за нього або користування його результатами.

Для юридичної кваліфікації причетності критично важливою є наявність таких фундаментальних ознак:

1) відсутність суб'єктивної єдності (спільного умислу): на відміну від співучасників, причетна особа не поділяє спільного наміру з виконавцем щодо досягнення злочинного результату; її умисел спрямований на власне діяння (наприклад, на приховування слідів), а не на вчинення основного злочину;

2) темпоральний (часовий) критерій: дії причетної особи, як правило, відбуваються «ex post facto» (після зробленого), тобто – після завершення предикатного кримінального правопорушення. Якщо ж діяння (наприклад, приховування) було обіцяне заздалегідь, то воно, після встановлення цієї обставини, в процесуальних документах трансформується у співучасть (як правило, у пособництво);

3) зовнішній характер щодо об'єктивної сторони: причетна особа завжди залишається поза межами безпосереднього виконання складу основного злочину;

4) акцесорна (похідна) природа: ступінь суспільної небезпеки причетності та міра покарання за неї знаходяться у прямій кореляції з тяжкістю та характером того кримінального правопорушення, до якого ця особа виявилася причетною.

Традиційна доктрина та законотворча практика виокремлюють три класичні форми причетності та ряд новітніх кримінальних проявів, які мають окремі ознаки причетності.

До класичних форм маємо віднести:

1) заздалегідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (стаття 396 КК України), тобто активна діяльність, спрямована на приховування злочинця, знарядь, слідів або предметів злочину;

2) заздалегідь не обіцяне повідомлення (недонесення) про злочин, яке є пасивною формою причетності, та полягає у непоінформуванні компетентних органів (як правило – правоохоронних) про відомий факт готування, замаху або закінченого злочину. Через те, що в сучасному праві відповідальність за недонесення суттєво обмежена через пріоритет прав людини та так званий «сімейний (родинний) імунітет», у Кримінальному кодексі України стаття, яка б передбачала покарання за заздалегідь не обіцяне повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, відсутня;

3) заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню кримінального правопорушення, тобто неперешкоджання вчиненню кримінального правопорушення особою, яка мала як юридичний обов'язок (професійний, службовий), так і фактичну можливість його припинити. Слід наголосити, що через особливості історичного розвитку нормативного регулювання кримінальної відповідальності за причетність до злочину (причетність до кримінального правопорушення), окремої статті, яка б передбачала кримінальну відповідальність саме за потурання, у нашому законодавстві немає, хоча, заради справедливості, слід зазначити, що від учених (наприклад, А.С. Беніцького та М.К. Гнетнева) такі пропозиції звучали неодноразово ще багато років тому.

Окремо слід нагадати про заздалегідь не обіцяне Придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінальним протиправним шляхом (стаття 198 КК України). Це діяння не є новим в тексті вітчизняного кримінального кодексу, проте, його неможна назвати спеціальним видом причетності, оскільки воно за своєю організаційною природою є спеціальним видом заздалегідь не обіцяного приховування зі своїми невеличкими особливостями.

Незважаючи на те, що чинний Кримінальний кодекс України демонструє дещо «фрагментарний» підхід у своїй Загальній частині (інститут причетності не виділений ні у самостійний розділ Загальної частини, ні, навіть, не дефінійований у окремій кримінально-правовій нормі), натомість Особлива частина містить низку складів, які за своєю генезою є тими новелами з окремими ознаками причетності, майже «спеціалізованою причетністю». Серед них:

1) легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом (стаття 209 КК України), по суті це еволюційна форма причетності до економічних кримінальних правопорушень;

2) заздалегідь не обіцяне сприяння учасникам злочинних організацій та укріплення їх злочинної діяльності сприяння учасникам злочинних організацій (стаття 256 КК України) – специфічне діяння, питання про належність, а точніше про неналежність якого до інституту причетності було розглянуто М.К. Гнетневим у спеціальному дослідженні;

3) використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів (стаття 306 КК України), що відноситься А.С. Беніцьким та його окремими учнями до спеціального виду легалізації (відмивання), а, отже, і до діянь із ознаками причетності.

А що ж ми бачимо в проєкті нового кримінального кодексу? Дуже б хотілося, щоб реформа кримінального законодавства України зумовила перехід від фрагментарної моделі причетності до чітко структурованої системи, де кожне діяння знаходить своє місце залежно від його зв'язку з основним злочином та ступеня суспільної небезпечності. Утім, причетність до кримінального правопорушення не лише не отримала власного розділу в книзі другій проєкту, а й, на жаль, не удостоїлася честі хоча б бути дефінійованою.

Разом із тим, проєкт нового КК України зберігає та поглиблює класичну парадигму, якщо не врегулювання, то справедливого сприйняття розмежування співучасті та причетності. Ключовим інструментом диференціації залишається поєднання часового та інтелектуально-вольового критеріїв.

Так, у розділі 2.7 «Співучасть у кримінальному правопорушенні», у статті 2.7.2 «Співучасники кримінального правопорушення», законодавець проводить чітку лінію: пособництво існує лише там, де є заздалегідь надана обіцянка приховати вчинення кримінального правопорушення, його іншого співучасника, зняття (засіб) його вчинення, слід його вчинення чи предмет кримінального правопорушення або набути, збути, перемістити чи зберігати такий предмет, володіти чи користуватися ним.

Такий підхід, обраний співавторами проєкту кримінального кодексу, ліквідує будь-яку амбівалентність у кваліфікації – усе розписано чітко та зрозуміло для застосування на практиці. Лише

попередня домовленість створює той рівень інтелектуальної та фізичної взаємодії, що зумовлює причиновий зв'язок із предикатним злочином. Відсутність же такої обіцянки автоматично виведе діяння за межі співучасті – до площини інституту причетності.

Однією з найбільш цікавих для нас новел проєкту стала трансформація приховування злочину (стаття 8.2.4) у контексті його спрямованості проти інтересів правосуддя. Автори сформулювали норму таким чином: «Особа, яка заздалегідь не обіцяючи, переховувала іншу особу, крім члена своєї сім'ї або близького родича, яка завідомо вчинила злочин 5–9 ступеня тяжкості, або зняряддя, засіб чи слід вчинення такого злочину, – вчинила злочин 1 ступеня». Дуже лаконічно, без загрози різнотлумачень, що, на наш погляд, сприятиме ефективному правозастосуванню.

Як бачимо, проєкт обмежує коло предикатних діянь, за які настає відповідальність за заздалегідь не обіцяне приховування. Це стосується лише злочинів 5–9 ступенів тяжкості, що, у свою чергу, свідчить про перехід до моделі «розумної достатності», де ресурси держави фокусуються на протидії приховуванню найбільш небезпечних посягань.

Також проєкт демонструє вірність статті 63 Конституції України, імперативно закріплюючи імунітет для членів сім'ї та близьких родичів, що гармонізує каральну функцію держави з правом особи на захист приватного життя.

Також проєкт із хірургічною нещадністю вирішує давню проблему поєднання в тексті закону того, що неможливо поєднати в житті: заздалегідь не обіцяного сприяння учасникам злочинних організацій та заздалегідь не обіцяного укриття їх злочинної діяльності, що притаманне чинній статті 256 КК України. Так, наприклад, у статті 7.1.4 «Створення організованої злочинної групи, керування нею, участь у ній або сприяння її діяльності» та статті 7.1.8 «Створення незаконного збройного формування, участь у ньому або сприяння його діяльності» (у розділі 7.1 «Злочини проти безпеки від організованої злочинної діяльності» книги сьомої «Кримінальні правопорушення проти суспільства»), жодної мови про «заздалегідь не обіцяне» або про «укриття» (приховування) не йде.

Заслуговує на увагу й підхід авторів проєкту й щодо легалізації (відмивання) активів (доходів), одержаних шляхом вчинення предикатного діяння (стаття 6.3.24), перш за все згадкою про «предикатне діяння», яким, відповідно до частини четвертої статті 6.3.1 проєкту називається «вчинене на території України або території іншої держави посягання, яке має ознаки злочину, передбаченого цим Кодексом, внаслідок якого було отримано активи (доходи), незалежно від того, чи була особа засуджена за нього та чи встановлені всі фактичні ознаки цього посягання, включаючи особу, яка його вчинила». Бачимо, що тут акцентується увага на тому, що винна особа може не бути співучасником основного (предикатного) кримінального правопорушення, але його дії спрямовані на «очищення» результатів злочинної діяльності.

Висновки. Отже, як бачимо з наведеного, аналіз положень проєкту нового Кримінального кодексу України дозволяє виділити три фундаментальні переваги нової моделі:

1) термінологічна чистота: послідовне розмежування через статтю 2.7.2 та відповідні склади у Спеціальній частині ставить крапку в багаторічних дискусіях щодо природи «заздалегідь не обіцяного переховування»;

2) об'єктивна диференціація: прив'язка відповідальності до ступенів тяжкості основного злочину (5–9 ступені) робить кримінальний закон більш справедливим, логічним, зрозумілим, а, отже, і легшим для практичного застосування як на стадії кваліфікації кримінального правопорушення, так і під час призначення покарання;

3) функціональна гнучкість: нормативна прив'язка легалізації (відмивання) до предикатного кримінального правопорушення та розрубання Гордієва вузла чинної статті 256 КК України повинні забезпечити ефективне правозастосування.

Таким чином, можемо констатувати, що попри певну розпорошеність норм по різних книгах Спеціальної частини (що диктується об'єктом посягання), проєкт нового КК України пропонує доволі логічну архітектуру окремих форм причетності, яка відповідає сучасним викликам і сучасному баченню реагування на ці виклики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Абакіна-Пілявська Л.М. Інститут причетності до злочину в кримінальному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса: НУ «ОЮА», 2014. 22 с.

2. Беніцький А.С. Відмежування придбання, зберігання та збуту майна, одержаного злочинним шляхом, від суміжних складів злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 1. С. 286-295.
3. Беніцький А.С. Класифікація проявів причетності до злочину в кримінальному праві України. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом: Юридичні науки*. 2015. Вип. 1(44). С. 72-76.
4. Беніцький А.С. Місце причетності до злочину в кримінальному праві України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2014. № 1. С. 116-125.
5. Беніцький А.С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ: СПД Резніков В.С., 2014. 552 с.
6. Беніцький А.С. Про криміналізацію неповідомлення про злочин. *Правова інформатика*. 2015. № 1. С. 89-95.
7. Гнетнев М.К. Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: монографія. Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2009. 310 с.
8. Кримінальний кодекс України: контрольний текст проекту станом на 22.02.2026 року. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2026/02/24/kryminalnyj-kodeks-22-02-2026-ukr.pdf>.
9. Смушак О., Дердюк Б. До питання про зміст поняття «причетність до кримінального правопорушення». *Підприємництво, господарство, право*. 2021. № 3. С. 240-243. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.3.39>.
10. Смушак О.М. Кримінально-правова політика в сфері відповідальності за причетність до злочину: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2016. 19 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 15.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 23.04.2026
Дата публікації: 10.05.2026